ISSN: 2582-4686 SJIF 2021-3.261, 2022-2.889, 2023-5.384, 2024-6.875 ResearchBib IF: 9.948 / 2024

THE MULTIDISCIPLINARY JOURNAL OF SCIENCE AND TECHNOLOGY

VOLUME-5, ISSUE-4

TALABALARGA QALAMTASVIR ASOSLARI VA UNING MAQSAD-VAZIFALARINI TUSHINTIRISH VA SHAKLLANTIRISH

Djabbarov Dilshod Turdikulovich. Jizzax davlat pedagogika universiteti, "Tabiiy va aniq fanlarda masofaviy ta'lim" kafedrasi o'qituvchisi

Annotatsiya: Qalamtasvir tasviriy san'atning eng muhim turlaridan biri bo'lib, unda har qanday shakl, hajm va kompozitsiyani ifodalash mumkin. Ushbu maqolada qalamtasvir asoslari, uning maqsad va vazifalari hamda o'qitish usullari haqida batafsil ma'lumot beriladi. Talabalarga qalamtasvir asoslarini o'rgatishning nazariy va amaliy yondashuvlari yoritilib, chizma elementlari, texnikalar va mashg'ulot jarayonlari tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: qalamtasvir, tasviriy san'at, rasm chizish, kompozitsiya, perspektiva, yorug'lik va soyalar, ijodiy yondashuv, amaliy mashg'ulotlar

Аннотация: Графический рисунок является одним из важнейших видов изобразительного искусства, с помощью которого можно передавать любую форму, объем и композицию. В данной статье подробно рассматриваются основы графического рисунка, его цели и задачи, а также методы обучения. Освещаются теоретические и практические подходы к обучению студентов, анализируются элементы рисунка, техники и учебные процессы.

Ключевые слова: графический рисунок, изобразительное искусство, рисование, композиция, перспектива, свет и тень, творческий подход, практические занятия

Abstract:Pencil drawing is one of the most important types of visual art, allowing the depiction of any shape, volume, and composition. This article provides a detailed overview of the fundamentals of pencil drawing, its goals, objectives, and teaching methods. Theoretical and practical approaches to teaching students are explored, along with an analysis of drawing elements, techniques, and training processes.

Keywords: pencil drawing, visual art, sketching, composition, perspective, light and shadow, creative approach, practical exercises

Qalamtasvir tasviriy san'atning eng muhim turlaridan biri bo'lib, uning yordamida har qanday shakl, hajm va kompozitsiyani ifodalash mumkin. Bu san'at turi talabalar uchun tasviriy san'atning asosiy tamoyillarini o'rganishda katta ahamiyatga ega bo'lib, ularga realistik chizmalarning texnikasini mukammal o'zlashtirish imkonini beradi. Ushbu maqolada qalamtasvir asoslari, uning maqsad va vazifalari hamda o'qitish usullari haqida ma'lumot beriladi.

Qalamtasvir — barcha tasviriy san'at turlarining asosi hisoblanadi. Rassom tasviriy san'at turining qaysi birida ijod qilishidan qat'iy nazar, qalamtasvirga asoslanadi. U o'zining kuzatishlari, katta asar kompozitsiyalari ustidagi izlanishlarini awal qalamda dastlabki chizgilar bilan ifodalaydi. San'at asarlarini yaratishda esa, ushbu bajarilgan chizgilar rassomga yordamchi manba bo'lib xizmat qiladi.

Rassom u yoki bu kartina yaratishni qalamdan boshlaydi. Shundan keyingina, ushbu san'at asari ranglar jilosi orqali tomoshabinga estetik huzur baxsh etadi. Boshqacha qilib aytganda, qalamtasvirsiz hech bir rassom o'z asarini yetuk holga keltira olmaydi.

Qalamtasvir boshqa san'at turlari orasida mustaqil ravishda tugallangan dastgohli san'at asari ham bo'lishi mumkin. Tush, sangina, pastel, sous, qalam bilan bajarilgan ko'plab kartinalar jahonning turli san'at muzeyi va ko'rgazmalaridan joy olgan. Qalamtasvir mashg'ulotlari ko'rib-kuzatib to'g'ri

ISSN: 2582-4686 SJIF 2021-3.261, 2022-2.889, 2023-5.384, 2024-6.875 ResearchBib IF: 9.948 / 2024

THE MULTIDISCIPLINARY JOURNAL OF SCIENCE AND TECHNOLOGY

VOLUME-5, ISSUE-4

tasvirlash, borliqni idrok etish, qo‘l, ong va sezgi organlarini shakllantirishda, nafaqat, bo‘lajak rassomga, balki turli kasb sohasidagi kishilarga zarurdir.

Uyg‘onish davrining buyuk rassomi va olimi Leonardo da Vinchining «Rangtasvir qonunlari» nomli asarida shunday degan edi: «Yoshlar o‘zlarini ilm-fan, tasviriy san’atda sinamoqchi bo‘lsalar, awalo, rasm chizishni mukammal bilmoqlari lozimdir».

Qalamtasvir mashg‘ulotlari boshqa mutaxassislik fanlari qatorida bo‘lajak o‘qituvchi-rassomlami tayyorlashda asosiy fan hisoblanadi. Qalamtasvir darslari talabalarga bosqichlarda nazariy va amaliy mashg‘ulotlar orqali olib boriladi. Shuni ta’kidlash kerakki, amaliy mashg‘ulotlar qatorida nazariy bilimlar bo‘lajak pedagoglarga ularning bilim olishni tugatgandan so‘nggi ilmiy va ijodiy faoliyatlarida muhim ahamiyat kasb etadi.

Borliqdagi narsa va shakllarni realistik tasvirlash o‘quvchilarga, nafaqat, amaliy bilim va ko‘nikmalami beribgina qolmay, balki ulaming umumiy dunyoqarashlarini o‘stirishda katta ahamiyatga ega. Realistik tasvirlash san’ati, boTajak pedagoglarga yosh rassomlami borliqni haqqoniy obrazlarda ifoda etish mahoratlarini rivojlantirishda ham beqiyosdir.

Shuni alohida ta’kidlash kerakki, rasm chizishni o‘rganish o‘quvchilarga atrofdagi jismlarni realistik tasvirlash bilan birga, ulaming estetik didlarini ham o‘stirishda katta ahamiyatga ega. Rasm chizish asoslarini o‘rganish, narsaning o‘ziga qarab, metodik izchillikda tasvirlash prinsipiga asoslanadi. BoTajaktasviriy san’at o‘qituvchisining yetuk malakaga ega boTishda, nafaqat, amaliy bilimlami chuqur o‘zlashtirgan bo‘lishi, balki tasvirlash san’ati sohasida nazariy tayyorgarligining puxtaligiga ham bog‘liq.

Bo‘lajak pedagog-rassomlami buyuk rassom va tasviriy san’at sohasida ko‘plab nazariy, amaliy bilimlami meros qilib qoldirgan shaxslar hayoti va ijodiy faoliyatlari bilan tanishtirish, ulaming asarlarini chuqur o‘rgatish hamda ulardan nusxalar olishga jalb etish katta ahamiyatga ega.

Qalamtasvir mashg‘ulotlari mutaxassislik o‘quv fanlarining asosi sifatida bo‘lajak tasviriy san’at o‘qituvcliilariga quyidagi eng asosiy qonunlarni o‘rgatishni maqsad qilib qo‘yadi:

A. Tasviriy san’- atda kompozitsiya asoslari.

B. Shakllaming chiziqli konstruktiv tuzilishi.

D. Buyumlarning o‘zaro nisbatlari.

E. Tasviriy san’- atda perspektiva qonunlari.

Qalamtasvir asoslari. Qalamtasvir – oddiy qalam yordamida chizilgan tasvir bo‘lib, unda chiziqlar, soyalar va yorug‘lik o‘yinlari orqali hajm va chuqurlik hosil qilinadi. Qalamtasvir quyidagi asosiy elementlardan tashkil topadi:

1. Chiziq va kontur – shaklning asosiy chegaralarini aniqlash.
2. Yorug‘lik va soyalar – tasvirni jonlantirish va uch o‘lchovlilik hissini berish.
3. Faktura va tekstura – tasvirning realistik ko‘rinishini ta’minlash.
4. Kompozitsiya – chizma elementlarini joylashtirish va umumiy garmoniya yaratish.
5. Perspektiva – fazoviy tasvirlash texnikasi yordamida chuqurlik berish.

Qalamtasvirning maqsad va vazifalari

Qalamtasvir san’atni o‘rganayotgan talabalar uchun muhim o‘quv jarayoni bo‘lib, uning asosiy maqsad va vazifalari quyidagilardan iborat:

- Tasviriy fikrlashni rivojlantirish – talabalar ob’ektlarning shaklini, tuzilishini va joylashuvini to‘g‘ri idrok etishlari kerak.
- Ko‘zni o‘rgatish – har qanday ob’ektni vizual kuzatish va uning muhim jihatlarini aniqlash.
- Qo‘l harakatlarini rivojlantirish – chizgilarni aniq va ishonchli bajarish.

ISSN: 2582-4686 SJIF 2021-3.261, 2022-2.889, 2023-5.384, 2024-6.875 ResearchBib IF: 9.948 / 2024

- Hajm va yorug‘likni tushunish – tasvirda chuqurlik va realistik ko‘rinishni ta’minlash.
- Ijodiy yondashuvni shakllantirish – har bir chizmani badiiy jihatdan ifodalash.

Talabalarga qalamtasvir asoslarini tushuntirish usullari

1. Nazariy bilimlar berish – chizma elementlari va texnikasi haqida tushunchalar.

Nazariy bilimlar berish – chizma elementlari va texnikasi haqida tushunchalar. Talabalarga qalamtasvirning ahamiyati, uning tasviriy san’atdagi o‘rni va qo‘llanilish sohalari haqida tushuncha beriladi. Asosiy tushunchalar quyidagilardan iborat:

- Chiziq va kontur – shakllarni aniqlash usullari.
- Soyalar va yorug‘lik – hajm yaratishning muhim jihatlari.
- Perspektiva – fazoviy chuqurlikni to‘g‘ri ifodalash.
- Kompozitsiya – elementlarning joylashuvi va uyg‘unligi.

2. Amaliy mashg‘ulotlar – oddiy shakllardan boshlab murakkab kompozitsiyalarni yaratish.

Amaliyot davomida talabalar:

- Oddiy geometrik shakllardan boshlab, murakkab ob’ektlarga o‘tadilar.
- Jonli modellar, natyurmortlar va landshaft chizish orqali tajriba orttiradilar.

Klassik rassomlarning qalamtasvir ishlarini o‘rganib, ulardan ilhom oladilar.

3. Analiz va tahlil – mashg‘ulot jarayonida talabalar ishlarini ko‘rib chiqish va baholash.

- Talabalar chizgan ishlar ustida tahlil o‘tkazilib, kamchiliklar va yutuqlar aniqlanadi.
- Qayta ishlash, detalizatsiya va individual uslubni rivojlantirish bo‘yicha maslahatlar beriladi.

Bunday yondashuv talabalar qalamtasvirni nafaqat texnik jihatdan o‘zlashtirishlariga, balki ijodiy fikrlashni rivojlantirishlariga ham yordam beradi.

4. Turli texnikalarni qo‘llash – qalam, ko‘mir, pastel kabi turli materiallardan foydalanish.

Talabalar quyidagi texnikalar bilan tanishtiriladi:

- Kontur chizish – ob’ektlarni asosiy shaklda ifodalash.
- Shtrixlash – yengil, zich va yo‘nalishli chiziqlar yordamida hajm berish.
- Gradiyent va o‘tishlar – yorug‘lik va soyalarni silliq tarzda aks ettirish.
- Faktura va tekstura – turli materiallar yuzasini tasvirlash texnikasi.

5. Mashhur rassomlar ishlarini o‘rganish – klassik va zamonaviy qalamtasvir namunalari bilan tanishish.

Qalamtasvir – tasviriy san’atni o‘rganishning ajralmas qismi bo‘lib, u talabalarni nafaqat texnik jihatdan rivojlantiradi, balki ularning tasviriy fikrlashini ham shakllantiradi. Qalam bilan ishlash orqali talabalar hajm, yorug‘lik, soyalar va faktura tushunchalarini mukammal o‘zlashtiradilar. Shuning uchun qalamtasvir o‘qitish jarayonida tizimli va bosqichma-bosqich yondashuv muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. **Q. Nuriddinov** – *Tasviriy san’at asoslari*, Toshkent, 2010.
2. **S. Jo‘rayev** – *Rassomlik mahorati*, Toshkent, 2015.
3. **A. Rahimov** – *Qalamtasvir va uning texnikasi*, Toshkent, 2018.

ISSN: 2582-4686 SJIF 2021-3.261, 2022-2.889, 2023-5.384, 2024-6.875 ResearchBib IF: 9.948 / 2024

VOLUME-5, ISSUE-4

4. **M. Xolmatov** – *Tasviriy san'at nazariyasi va metodikasi*, Toshkent, 2020.
5. **O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim vazirligi o'quv qo'llanmalari** – *Tasviriy san'at o'qitish metodikasi*, Toshkent, 2019.
6. **M. Karimov, O. To'laganov** – *Chizma geometriya va grafika asoslari*, Toshkent, 2017.
7. **U. Rajabov** – *Rasm chizish texnikasi va uni o'qitish metodikasi*, Toshkent, 2021.
8. **San'atshunoslik bo'yicha ilmiy maqolalar va davriy nashrlar** – *O'zbekiston san'ati va madaniyati* jurnali maqolalari.